

INSON VA AXLOQIY TANLOV MUAMMOSI

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid Ulmasjonovich

Toshkent axborot texnologiya unversiteti Samarqand filiali

Falsafa fanlar doktori dotsenti.

Nurulloev Jo'rabek

Toshkent axborot texnologiya unversiteti Samarqand filiali

KI-25-01 guruh talabasi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson hayotida axloqiy tanlov muammosining mohiyati, uning falsafiy va ijtimoiy ahamiyati keng tahlil qilinadi. Axloqiy tanlov insonning ichki dunyosi, vijdoni va qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u shaxsning ma'naviy yetukligini belgilaydi. Maqolada axloqiy tanlovga ta'sir etuvchi omillar, uning murakkab jihatlari va zamonaviy jamiyatdagi o'rni ilmiy nuqtai nazardan yoritilgan.

Kalit so'zlar: inson, axloq, tanlov, vijdon, erkinlik, mas'uliyat, qadriyat, falsafa, jamiyat.

Kirish. Insoniyat taraqqiyoti davomida axloqiy tanlov muammosi eng muhim masalalardan biri bo'lib kelgan. Har bir inson kundalik hayotida turli vaziyatlarga duch keladi va ularning har biri muayyan qaror qabul qilishni talab etadi. Bu qarorlar ba'zan oddiy bo'lsa-da, ayrim hollarda insonning butun hayot yo'lini belgilab beradi.

Axloqiy tanlov — bu insonning yaxshilik va yomonlik, adolat va nohaqlik o'rtasida ongli ravishda qaror qabul qilishidir. Bu jarayonda inson o'zining vijdoni, ma'naviy qadriyatlari va jamiyatdagi axloqiy me'yorlarga tayanadi. Shu bois axloqiy tanlov muammosi nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy va falsafiy masala sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism: Axloqiy tanlovning mohiyati. Axloqiy tanlov inson faoliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Faylasuflar axloqiy tanlovni insonning erkinligi bilan bog'liq jarayon sifatida izohlaydilar. Masalan, Immanuel

Kantning axloqiy falsafasiga ko‘ra, inson o‘z burchiga amal qilgan holda qaror qabul qilishi kerak. Kant axloqiylikni insonning ichki qonuni — “kategorik imperativ” orqali tushuntiradi.

Axloqiy tanlov jarayonida inson quyidagi savollarga javob izlaydi:

- Qaysi yo‘l to‘g‘ri?
- Qaysi qaror boshqalarga zarar yetkazmaydi?
- Qanday tanlov adolatli hisoblanadi?

Bu savollarga javob topish esa insonning ma’naviy darajasiga bog‘liq.

Vijdon va axloqiy tanlov. Vijdon axloqiy tanlovning markazida turadi. U insonning ichki nazoratchisi bo‘lib, har bir harakatni baholab boradi. Abu Nasr Forobiy o‘z asarlarida inson baxt-saodatga erishishi uchun fazilatli bo‘lishi zarurligini ta’kidlaydi. Fazilat esa aynan to‘g‘ri tanlov qilish orqali shakllanadi.

Vijdonli inson:

- yolg‘on gapirmaydi,
- adolatsizlikka qarshi turadi,
- boshqalarga zarar yetkazmaslikka harakat qiladi.

Demak, vijdon axloqiy tanlovni boshqaruvchi asosiy omillardan biridir.

Axloqiy tanlovga ta’sir etuvchi omillar. Insonning qarorlariga bir nechta muhim omillar ta’sir qiladi:

1. Oilaviy tarbiya. Insonning dastlabki axloqiy qarashlari oilada shakllanadi. Ota-onaning o‘rnak bo‘lishi muhim ahamiyatga ega.

2. Ta’lim va bilim darajasi. Bilimli inson qarorlarning oqibatini chuqurroq anglaydi va mas’uliyatliroq bo‘ladi.

3. Jamiyat va ijtimoiy muhit. Jamiyatdagi qadriyatlar, qonunlar va urf-odatlar insonning axloqiy tanloviga ta’sir ko‘rsatadi.

4. Shaxsiy manfaat. Ba’zan inson o‘z foydasi uchun noto‘g‘ri yo‘lni tanlashi mumkin. Bu esa axloqiy muammolarni keltirib chiqaradi.

Axloqiy tanlov muammosining murakkabligi. Axloqiy tanlovning murakkabligi shundaki, har doim ham to‘g‘ri yo‘l aniq ko‘rinmaydi. Masalan:

- haqiqatni aytish boshqalarga zarar yetkazishi mumkin;

- yolgʻon esa vaqtinchalik foyda keltirishi mumkin.

Aristotel oʻzining “Nikomax etikasi” asarida axloqiy qarorlar oʻrtacha yoʻlni topish orqali amalga oshirilishini taʼkidlaydi. Yaʼni inson haddan oshmasdan, muvozanatni saqlagan holda qaror qabul qilishi kerak.

Erkinlik va masʼuliyat. Axloqiy tanlov erkinlik bilan bevosita bogʻliqdir. Inson erkin boʻlgan taqdirdagina haqiqiy tanlov qila oladi. Biroq erkinlik masʼuliyatni ham talab qiladi. Jean-Paul Sartre fikricha, inson erkin va oʻz tanlovlari uchun toʻliq javobgardir.

Masʼuliyatni his qilgan inson:

- qarorlarini chuqur oʻylaydi;
- boshqalarga zarar yetkazmaslikka intiladi;
- jamiyat manfaatini hisobga oladi.

Zamonaviy jamiyatda axloqiy tanlov. Bugungi kunda axloqiy tanlov muammosi yanada dolzarb boʻlib bormoqda. Texnologiyalar, internet va globalizatsiya yangi axloqiy masalalarni yuzaga keltirmoqda. Masalan:

- yolgʻon axborot tarqatish;
- shaxsiy maʼlumotlardan notoʻgʻri foydalanish;
- virtual muhitda axloqiy meʼyorlarning buzilishi.

Shu sababli zamonaviy inson nafaqat real hayotda, balki raqamli makonda ham axloqiy qarorlar qabul qilishi zarur.

Axloqiy tanlov va jamiyat taraqqiyoti. Jamiyatning rivojlanishi bevosita uning aʼzolarining axloqiy darajasiga bogʻliq. Agar insonlar:

- halol boʻlsa,
- adolatli qarorlar qabul qilsa,
- bir-biriga hurmat bilan munosabatda boʻlsa, jamiyat barqaror rivojlanadi.

Aks holda esa ijtimoiy muammolar kuchayadi. Shu bois axloqiy tanlov har bir jamiyat uchun muhim omil hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, inson va axloqiy tanlov muammosi insoniyat hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Har bir inson oʻz hayoti davomida turli

qarorlar qabul qiladi va aynan shu qarorlar uning shaxs sifatida shakllanishini belgilaydi. To'g'ri tanlov qilish esa yuksak ma'naviyat, mustahkam iroda va vijdonni talab qiladi.

Axloqiy tanlov nafaqat shaxsiy kamolot, balki jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun har bir inson o'z qarorlarida halollik, adolat va insonparvarlik tamoyillariga amal qilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Forobiy, Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
2. Aristotel. *Nikomax etikasi*. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.
3. Kant, Immanuel. *Axloq metafizikasi asoslari* (Groundwork of the Metaphysics of Morals). – Moskva: Progress, 1999.
4. Sartre, Jean-Paul. *Ekzistensializm – bu gumanizm*. – Moskva: Respublika, 2000.
5. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Qur'oni Karim. – Toshkent: Hilol nashr, 2017.
7. Al-Buxoriy, Imom. *Sahih al-Buxoriy*. – Toshkent: Hilol nashr, 2019.
8. Muslim, Imom. *Sahih Muslim*. – Toshkent: Hilol nashr, 2019.
9. Yusuf Xos Hojib. *Qutadg'u bilig*. – Toshkent: Fan, 2015.
10. Alisher Navoiy. *Mahbub ul-qulub*. – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2018.